

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide, sirkus

NESTSS13

2017

Saana Tolonen

NAISET SIRKUKSESSA

– rooli, asema ja estetiikka sirkusesityksissä

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävätaide, sirkus

2017 | Sivumäärä 22

Saana Tolonen

NAISET SIRKUKSESSA

- rooli, asema ja estetiikka sirkusesityksissä

Opinnäytetyö tutkii ja kokoaa tietoa aiheesta naiset ja sirkus. Tutkielmassa kartoitetaan naisten asemaa ja rooleja sirkuksessa esiintyjänä sekä sirkuksen estetiikkaa naisten näkökulmasta. Työssä katsastetaan historiaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteelta ja nykyaikaa uusien sirkustyylien ajalta. Naiset taistelivat oikeuksiensa puolesta 1800- ja 1900-vuosisatojen vaihteessa ja yhteiskunnallisessa murroksessa myös naisia koskevat viktoriaaniset ihanteet alkoivat murtua. Uuden ajan naiset rikkoivat fyysisiä ja poliittisia rajoja naisten ja miesten väliltä, myös sirkuksessa.

Työ tarkastelee, ovatko naisten asema ja rooli sirkuksessa muuttunut ajan saatossa. Työssä tutkitaan kirjallisuuden avulla, miten sukupuoliroolit, identiteetti ja stereotypit näkyvät tämän hetken perinteisessä sirkuksessa ja nykysirkuksessa sekä miten näitä aiheita käsitellään lavalla.

ASIASANAT:

nainen, sirkus, asema, perinteinen sirkus, nykysirkus

BACHELOR'S | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing Arts, circus

2017 | Total number of pages 22

Saana Tolonen

WOMEN IN CIRCUS

- role, status and aesthetics in circus performances

This thesis research, collects and analyzes information about women in circus. It focuses in the past and present status of the female presence in the Circus Arts as performer. Women fought for their rights in the 1800s and 1900s, when the Victorian ideals concerning women also began to break. This struggle resulted in women breaking through physical and political limitations established at that time including the performing arts scene.

This work examines how the role and position of women in circus have changed over time. It dives into gender roles, and analyzes how identity and stereotypes are seen and are dealt with on the platform in the traditional and contemporary circus.

KEYWORDS:

woman, circus, status, traditional circus, contemporary circus

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO	5
1 JOHDANTO	6
2 HISTORIA	7
2.1 Sirkuksen synty	7
2.2 Kultainen sirkuksen aika	8
2.3 Naisten asema vuosisadan vaihteessa	8
2.4 Työsopimukset	11
2.5 Esitysasun valinnoilla bisnestä	12
3 NYKYHETKI	15
3.1 Perinteinen sirkus	16
3.2 Nykysirkus	17
3.3 Keho ilmaisuvälineenä	18
4 POHDINTA	20
LÄHTEET	22

KUVAT

Kuva 1 Josephine Mathews Evetta klovnina noin vuonna 1895. ©Emil Constant Puyo 1895	9
Kuva 2. Piirroksessa Madame Blondin (Selina Powell) ylittämässä jokea.	10
Kuva 3. Saksalainen mainosjuliste Barnum & Bailey sirkukselta.	13
Kuva 4. Kuvassa paritrapetsi duo Mira ja Esse. ©Einar Kling-Odenchrants	18

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

Perinteinen sirkus	Traditioon nojaava sirkuksen muoto, joka koostuu määräämättäisistä, taitoa ja kehonhallintaa vaativista ohjelmanumeroista pyöreällä maneesilla. (Tieteen termipankki 2016)
Nykysirkus	Nykysirkuksessa on aineksia perinteisestä sirkuksesta, musiikista, tanssista, visuaalisesta taiteesta ja muista näyttämötaiteista. (Finto)
Barnum & Bailey	Kiertävä perinteinen sirkus Yhdysvalloissa. (Vuorinen 2013)
Ringling Brothers	Kiertävä perinteinen sirkus Yhdysvalloissa. (Vuorinen 2013)
New Women	1800-luvun lopulla noussut käsite naisista, jotka halusivat rikkoa naisiin kohdistuneita normeja. (Kralj 2011)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni lähdeaineistona ovat naisten asemasta kirjoitettuja kirjallisia teoksia. Taivoitteena on kuvata naisten asemaa sirkuksen maailmassa historiasta nykypäivän tilanteeseen. Kiinnostuin aiheesta nähtyäni esitelmän historiamme sirkusnaisista ja halusin tutustua aiheeseen syvemmin. Tämä esitelmä ja useat naisten esittämät sirkusesitykset saivat minut pohtimaan, millaisia naisten rooli ja asema itse asiassa on tämän päivän sirkuksessa. Tiedän, että naisten asema on muuttunut paljon aikojen saatossa. Kiinnostavaa on, kuinka se on vaikuttanut sirkukseen.

Aluksi kerron opinnäytetyössäni sirkuksen historiasta ja sen synnystä sekä siitä, millainen rooli ja asema naisilla oli 1800- ja 1900-vuosisatojen vaihteessa sirkuksessa. Kerron muun muassa heidän työoloistaan, heille asetetuista säännöistä sekä naisen objektisoinnista. Historian jälkeen siirryn nykyhetkeen ja katson millaiset arvot ja roolit ovat tänä päivänä perinteisessä ja nykysirkuksessa. Nykyhetkeä käsittelevässä kappaleessa käsiteltävä ajanjakso ei ole vain käsillä oleva aika, vaan ajanjakso uuden sirkuksen sekä nykysirkuksen synty ajoilta tähän päivään. Kerron, millainen estetiikkakäsitys on valloillaan sekä kehon vaikutuksesta ilmaisuun. Esimerkkinä sirkusprojektista, jossa käsitellään ja kyseenalaistetaan naisten roolia, olen kirjoittanut lähiaikoina toteutetusta Gynoïdes-projektista. Lopuksi kerron omia mietteitäni ja kokoan ajatuksia kyseisestä aiheesta.

2 HISTORIA

Sirkus on huikeiden taitojen, temppujen kuin myös erilaisten tarinoiden sekä teemojen jakamisen kanava. Nykypäivänä sirkus jaetaan kahteen eri tyyliin: perinteiseen sekä nykysirkukseen. Perinteisen sirkuksen ohjelma on tekniikoiden vaativuuksiin painottuva sekä numerokeskeinen. Pyöreä maneesi, tirehtööri eli sirkuksen johtaja ja eläinnumerot kuuluvat perinteiseen sirkukseen. Noin 1970-luvulla Ranskassa alkoi kehittyä uusi sirkus, jonka nimen kriitikot kehittivät vuosikymmenen loppuun mennessä. Tämä oli reaktio vuosikymmeniä yllä olleille sirkuksen tunnuspiirteille (Wall 2013, 260). Suomeen nämä uuden sirkuksen muodot saapuivat vasta 20 vuotta myöhemmin 90-luvulla. Myöhemmin uudesta sirkuksesta kehittyi nykyisin tunnettu nykysirkus, joka yhdistää useampia esittävän taiteiden aloja saumattomasti; musiikkia, teatteria, tanssia. Nimitys ”nykysirkus” otettiin käyttöön vuonna 1996. (Purovaara, 93.)

2.1 Sirkuksen synty

Vuonna 1768 ratsumestari, sirkuksen isänä pidetty, Philip Astley perusti oman "ratsastuskoulun" Lontooseen. Tämän ratsastuskoulun alku oli myös sirkuksen alku. Aamuisin Astley piti koululla ratsastustunteja, mutta iltaisin koulu muuttui esiintymisviihteen keskukseksi. Aluksi Astley esitti temppuja hevosten selässä vaimonsa kanssa, mutta myöhemmin he lisäsivät myös muita esiintymisen muotoja kuten varjoteatteriesityksiä, lintuimitaattoria, akrobaatteja, nuorallatanssijoita, pantomiimia sekä temppukoiria. (Van Der Laan, 2016.)

Vuonna 1773, Astleyn entinen oppilas, Charles Hughes perusti oman ratsastuskoulunsa yhdessä kumppaninsa Charles Dibdinin kanssa. Tähän mennessä molemmat, Astley sekä Hughes, esiintyivät omissa kouluissaan esittäen ratsastustaitojaan, komediaa ja muita fyysisiä ja teatterillisiä viihteen muotoja. Näiden vuosien 1768 ja 1773 välillä syntyi sirkus. (Van Der Laan, 2016.)

Vaikka Astleyta pidetään sirkuksen isänä, itse sirkus nimityksen loi Charles Dibdin. Astley kutsui omaa "sirkustaan" kohtauksiksi ympyrässä ("Scenes in the circle") ja rakennusta amfiteatteriksi. Hughes ja Dibdin kutsuivat esiintymisrakennustaan Sirkukseksi, jona myös esiintymismuotoa nykyään kutsutaan ja jona tämä viihteen ja taiteen muoto vieläkin tunnetaan. (Van Der Laan, 2016.)

Jonkin ajan kuluttua alkuvaiheista he veivät sirkuksen myös Englannin ulkopuolelle. Ensiksi sirkus vietiin Pariisiin, jonka jälkeen se kulki Italiaan, Espanjaan ja jopa Venäjälle. Kahdenkymmen vuoden jälkeen sirkuksen perustamisesta oli se levinnyt läntiseen osaan maailmasta ja pieniä sirkusseurueita alkoi ilmestyä kaikkialla. (Van Der Laan, 2016.)

2.2 Kultainen sirkuksen aika

Sirkuksen kulta-ajaksi sanotaan aikakautta vuosien 1850 - 1920 välillä. Tuolloin sirkuksen tähdet olivat maailmankuuluja, kuten tämän päivän kuuluisat Hollywood-näyttelijät. Syy, joka vaikutti sirkuksen suosioon, oli toinen teollinen vallankumous. Teollinen vallankumous alkoi 1860-luvun aikoihin, joka loi keskiluokan, yläluokan ja uusrikkaiden luokan. Väestöllä oli aikaa ja varaa kuluttaa huvituksiin, kuten sirkukseen. Sirkuksesta nauttimiseen ei tarvinnut omata koulutusta osatakseen arvostaa sitä, ja se oli paljon speaktaakkelimaisempi kuin ooppera- tai teatteriesitykset. Sirkus kuului ihmisten elämään. Oli tavanomaista käydä sirkuksessa useita kertoja vuoden aikana. (Van Der Laan, 2016.)

2.3 Naisten asema vuosisadan vaihteessa

1800-luvulla oli aika, jolloin monissa sirkuksissa naiset eivät saaneet astua maneesille. Esimerkiksi The Raymond, Waring and Company jopa mainosti vuonna 1840 ettei esitykset sisällä yhtäkään naista. 50 vuotta myöhemmin yhteiskunnallisen tilan muututtua sirkusten mainoksissa mainostettiin "naisnumeroita" ja lehtitiedotteissa sanottiin, etteivät miehet ainoastaan saaneet varata tätä pyhää aluetta, maneesia. (Kralj 2011, 210.)

Teollistumisen myötä elintaso alkoi kohota. 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat uusien voimakkaiden aatteiden, aatemaailmoiden ja poliittisten liikkeiden alun ja leviämisen aikaa. Liberaalin ideologian kautta syntyi poliittisten asioiden parantamiseksi valtaa vailla oleville ihmisille, kuten naisille muun muassa naisasialiike. Tämä oli alkua modernin ihmiskuvan synnylle ja elämäntavan omaksumiselle. (Tuomaala, 2005 - 2007.)

Vuosisadan vaihteessa 1800-luvun viktoriaaninen ihanne oli murtumassa ja pinnalle nousi käsite "New Woman", uuden ajan nainen. Nouseva kansantalous nosti naimattomien naisten työllistymismäärää muun muassa tehtaissa, toimistoissa ja kouluissa. Tämä uuden ajan nainen halusi myöhästyttää naimisiin menoa koulutuksen, taloudellisen ja sosiaalisen itsenäisyyden toivossa. Miestieteilijöiden mukaan nämä uuden ajan naiset olivat miesmäisiä ja pitivät heitä kolmantena sukupuolena. Heidän mukaan nämä naiset syyllistyivät "rodun itsemurhaan", koska he myöhästyttivät äitiyttä korkeamman koulutuksen ja julkisen aktivismin takia. (Kralj 2011, 211.)

Uuden ajan nainen pyyhki fyysisiä rajoja sukupuolten väliltä. Urheilulliset naiset rikkoivat luulot heiveröisestä naisesta uimalla, pyöräilemällä, pelaamalla tennistä, koripalloa ja uskomattomilla suorituksillaan sirkuksen maailmassa. He esittivät ylpeästi lihaksikasta kehoaan tehdessään vaativia voimaa vaativia taitoja taikka vaarallisia eläimiä käsitellessään. Vuonna 1895 maneesille astui ensimmäinen naispuolinen klovnini; Josephine Mathews, Barnum & Bailey sirkuksessa. Hän istuutui rohkeasti mieskatsojien viereen, ilmeili lapsille, tanssi, teki notkeusakrobatiaa kuin myös lattia-akrobatiaa. Lehdet kirjoittivat hänen omaavan kaikki "uuden ajan naisen" villitykset, koska hän teki esityksissään kaikkea, mitä mies tekisi pitääkseen yllä kuntoansa. Hän kertoo omasta ajatusmaailmastaan:

"I believe that a woman can do anything for living that man can do, and I do it just as well as man."
- Josephine Mathews (Kralj 2011, 211 - 216.)

Kuva 1 Josephine Mathews Evetta klovnina noin vuonna 1895. ©Emil Constant Puyo 1895

Sirkukseen kuuluvat naiset myös haastoivat viktoriaaniset ihanteet ja oletukset, jotka naisille oli asetettu; he eivät seuranneet normaalia perhe-elämää kotivaimona ja äitinä, eivätkä naisen luonteeseen liitettyä nöyryyttä. He pystyivät samaan aikaan tekemään töitä sekä hoitamaan äidin velvollisuuksia. Monet sirkuksen naiset jopa toivat leivän pöytään eli toivat perheelle toimeentulon. Esimerkiksi nuorallatanssija Selina Powell, myös-tunnettu nimellä Madame Blondin, elätti miehensä, seitsemän lastaan ja ikääntyneenäitinsä, kunnes kuoli nuoraonnettomuudessa vuonna 1863. Tämän ikävän tapaturman vuoksi koko perhe jäi ilman toimeentuloa. (Assael 2005, 108 - 109.)

Kuva 2. Piirroksessa Madame Blondin (Selina Powell) ylittämässä jokea.

rope she uses.

When she gets across the River,
Hearty cheers the people give her.

Monet naiset sirkuksessa ajoivat naisten oikeuksia aktiivisesti. Vuonna 1912 naisesiintyjät Barnum & Baileyn sirkuksesta perustivat oman liiton nimeltä "Women's Equal Rights Society". He järjestivät avustusesityksiä ja lehdistötilaisuuksia äänioikeuden puolesta. Sirkusesiintyjät myös osallistuivat paraateihin sekä mielenosoituksiin, joka toi paljon julkisuutta. (Adams & Keene 2012, 59.) Naisten äänioikeus Yhdysvalloissa myönnettiin vihdoinkin 1920-luvulla, mutta naisaktivistit ajoivat myös köyhien oikeuksia sekä tekivät töitä rasismia vastaan. Sirkus isona yhteisönä ja sen suosionsa takia sai paljon näkyvyyttä. (Davis 2002, 89.)

Suomi on ollut yksi tasa-arvojen edelläkävijöistä, sillä Suomessa äänioikeus naisille myönnettiin vuonna 1906 ensimmäisenä Euroopan maista. Ennen Suomea äänioikeus myönnettiin Uudessa-Seelannissa sekä Australiassa, mutta Suomessa naiset ovat ensimmäisenä ottaneet todella käyttöönsä täysimittaisesti oikeutensa myös vaalikelpoisuudessaan. (Sulkunen, 2005 - 2007.)

Suljettuna yhteisönä sirkus on onnistunut lähestymään sukupuolien tasa-arvoisuutta jo paljon aikaisemmin, jopa ennen aikaa kuin naisilla oli äänioikeus. Naisen vapauden edistämisen lisäksi sirkus on vaikuttanut osaltaan myös naisen objektisoinnissa. Vuonna 1921 illusionisti Percy Thomas Tibbles esitti ensimmäistä kertaa maailmassa naisen kahtia sahaamisen. Tämän tempun sanottiin juhlistavan ja esittävän naisvihaa. Näihin aikoihin naiset olivat saaneet äänioikeuden jo useammassa maassa. (Kralj 2011, 39.)

Sirkus loi paikan naisille, jotka tunsivat muuten itsensä ulkopuoliseksi yhteiskunnan normien joukossa. Samalla muu yhteiskunta halveksi naisia, jotka kuuluivat sirkukseen. Aikana, jolloin viktoriaaniset ihanteet vielä vaikuttivat paljon naisten rooliin, sirkusnaisten esitykset juhlistivat naisvoimaa. (Davis 2002, 83.) Naisesiintyjät kuvailivat; unelma sirkuksesta oli unelma vapaudesta ja rakkaudesta. Sirkus tarjosi niin paljon enemmän mahdollisuuksia, kuin mitä normaalit naiset saivat kokea. (Adams & Keene 2012, 73.)

2.4 Työsopimukset

Työsopimukset kirjoitettiin yleensä noin vuodeksi. Nämä sopimukset sisälsivät useita tarkkoja sääntöjä naisille, mutta miehiltä ei vaadittu samoja käyttäytymissääntöjä eikä heitä rajoitettu yhtä lailla. Esimerkiksi vuonna 1913 Ringling Brothers sirkus allekirjoitti säännöt naispuolisilla esiintyjillä, jotka sisälsivät muun muassa seuraavat säännöt:

"No intoxicants of any kind permitted in sleeping cars, dressing rooms, or show grounds. Ladies should be in sleeping cars at reasonable hour after the night performance, as per instruction from Ballet Master. Male companions during hours when not on duty, strictly prohibited. Flirting and boisterous conduct at all times and places, prohibited." (Adams & Keenes 2012, 74.)

Sopimusten säännöissä kielletään myös sukulaisilla vieraileminen, vaikka sirkus vierailisi samalla paikkakunnalla. Säännökset jatkuvat ja sääntöjen sanotaan edesauttavan hyväksyntää kaupunkilaisilta, jotta sirkuksen työntekijöitä pidettäisiin yhtä lailla leideinä ja herrasmiehinä. (Adams & Keenes 2012, 74 - 75.)

Sirkukset myös kieltäytyivät ottamasta vastuuta minkäänlaisesta sairaudesta, tapaturmasta taikka kuolemasta. Työntekijät olivat siis vailla minkäänlaista turvaa, vaikka tekivät hengenvaarallisia esityksiä ja tekivät rahaa bisnesmiehille. Allekirjoittaessaan he suosivat olemaan ilman palkkaa, jos he loukkaantumisen tai sairauden takia joutuivat jättämään esityksen tekemättä. Tästä he saattoivat jäädä ilman viikon palkkaa. (Adams & Keenes 2012, 75.)

Naiset kokivat taloudellisen vapauden sirkuksessa eläessään. Sukupuoli ei ole määrittänyt sirkuksen maailmassa palkan suuruutta isoilla tähdillä, kuten normaalisti monissa ammateissa vieläkin nähdään eroja. Esimerkiksi Lizzie Rooney, vikeltäjä/taitoratsastaja sai vuonna 1906 palkkaa 50 dollaria viikossa, kun taas hänen vähemmän tunnettu veljensä sai vain 15 dollaria viikossa. Vähemmän tunnetut naispuoliset esiintyjät eivät kuitenkaan saaneet samankaltaista kohtelua. He saivat 7 dollaria viikossa, kun saman tasoiset miesesiintyjät saivat 10-15 dollaria viikossa. (Kralj 2011, 216.)

2.5 Esitysasun valinnoilla bisnestä

Bisnesmiehet käyttivät useita eri menetelmiä havainnollistaakseen eroavaisuutta miesten ja naisten välillä. He käyttivät perheidyllejä lieventämään sitä, että sirkuksen naiset näyttivät julkisesti muodokkaita vartaloitaan palkkansa edestä valtaviin väkijoukkojen edessä. He kertoivat julkisuuskuvan takia sirkusnaisten kammoksuvan modernia elämää ja karttavan vilkkaita kaupunkeja sirkuskauden ulkopuolella. Sirkusnaisten väitettiin käyvän tee- ja ompelukerhoissa sekä heidän ollessaan kotona lastensa kanssa ajatukset sirkuksesta olivat kaukana.

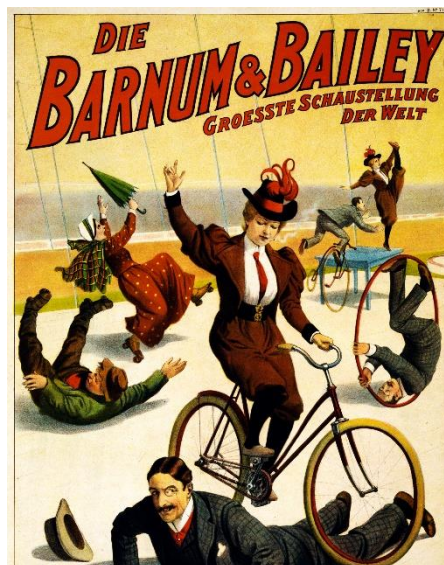
Kaikesta tästä tavallisen kotielämän mainostamisesta huolimatta, bisnesmiehet esittelivät näitä lihaksikkaita sirkusnaisia tietoisesti eroottisina. Naiset olivat esityksissään yllään sukkahousuja, trikoita ja lyhkäisiä asuja pitäen vuosisadan vaihteen normin mukaan melkein alasti. Miespuoliset artistit pitivät myös trikoita, mutta media ei kiinnittänyt mitään huomiota heidän pukeutumiseen. Kun miespuolisia eläintenkesyttäjiä kuvattiin eläinten vieressä armeija-asennoissa, kuvattiin naispuolisia eläintenkesyttäjiä eroottisissa asennoissa petojensa vieressä. (Kralj 2011, 220.)

Showmiehet halusivat mainostuskeinoillaan neutralisoida naisten eroottisuutta ja fyysisesti kumouksellista läsnäoloa. Naisilla oli erinäisiä sääntöjä vaatetuksesta sekä käyttäytymisestä heti esityksen päätyttyä ja maneesilta ulos astuttua.

"Of course, skirt would endanger our lives when we were performing so scanty attire was the thing, but the minute the act was over out came the long skirt or cloak immediately, and I was told not to be half naked. There was no sense in it." - Josie De-Mott Robinson (Kralj 2011, 221.)

Huolimatta pitkien hameiden vaarallisuudesta vaativia temppuja tehdessä, kuvattiin naisakrobaatit tavallisesti pitkissä hulmuavissa hameissa. Pitkät hameet esityksissä olivat kuitenkin hyvin epätavalliset niiden vaarallisuuden takia, mutta jotkut naisartistit esittivät niissä. Esimerkiksi Arrigosi Sisters esitti trapetsi esityksensä pitkissä mekoissaan lentäen huikeita kierteitä ilmassa vuonna 1896. (Kralj 2011, 221.)

Vuosina 1895 ja 1896 suuri Amerikan sirkus Barnum & Bailey erotti yhden maneesistaan vain naisille. Tämä sisälsi kahdeksan naista esittäen päällystakeissa, liiveissä, silinterihatuissa ja tuon ajan kiistanalaisissa housuhameissa, jonka keksijänä oli Amelia Bloomer (1818 - 1894), naisten oikeuksien ja raittiuden puolesta puhuja. Tämä shokeerasi sirkusyleisöä, mutta enemmän huomiota herätti vaatteiden puute. (Adams & Keenes 2012, 85 - 86.)

Kuva 3. Saksalainen mainosjuliste Barnum & Bailey sirkuksesta.

Saadakseen yleisön palaamaan sirkukseen oli paine esittää yhä vähemmissä ja vähemmissä vaatteissa, kuitenkin painottaen kaikkea uutta ja uskallusta. Vaikka sirkus vaati taitoa, se myös kasvavassa määrin myi seksuaalisuutta vaatien välillä esitysnumeroiden tarjoavan vaatteiden riisumista. Monet naiset läpi vuosisatojen ovat valinneet esitysasunsa myydäkseen heidän numeroitaan riippuen ajan naisten soveliaisuussäännöistä. (Adams & Keenes 2012, 86.)

3 NYKYHETKI

Naisiin kohdistuneet roolit ovat muuttuneet ajansaatossa. Ne eivät ole enää määritelty systemaattisesti sukupuolen mukaan. Niin kodeissa kuin esiintymisareenoilla ja teattereissa perinteisesti jaetut roolit naisten ja miesten välillä ovat tänä päivänä enemmän jaettu keskenään riippumatta sukupuolesta. Kotona ei ole epätavanomaista, jos mies hoitaa kotiaskareita taikka jää esimerkiksi isyyslomalle. Yhä useampia naisia nähdään myös nykyään johdossa, myös sirkuksessa. Vuoden 2017 alussa Ringling Brothersin sekä Barnum & Bailey sirkuksen historian ensimmäinen naispuolinen tirehtööri valittiin tammikuussa (Ringling 2017).

Tämän päivän ilmiöitä ovat suvaitsevaisuus ja erilaisuuksien hyväksyminen. Tämä näkyy muun muassa monien maiden lainsäädännön muuttumisessa esimerkiksi parisuhteesta ja avioitumisesta. Käyttämissääntöjen rajat ovat avautuneet. Enää yhteiskunta ei määrittele niitä niin tarkoin, vaan itsensä toteuttaminen on suuressa arvossa. Yleinen sallivuus seksuaalisessa suuntautumisessa sekä selkeiden sukupuoliroolirajojen katoaminen näkyy myös mediassa, jolla on suuri vaikutus nykyajan asenteiden ja käyttäytymissääntöjen leviämiseen.

Mies- ja naispuoliset artistit ovat omaksuneet niin miehisiä kuin naisellisia arvoja tasa-arvoisesti ja välittävät näitä esityksissään. Kiinnostus naisten töihin sirkuksessa johtaa uusiin kysymyksiin seksuaalisesta identiteetistä ja sukupuolen identiteeteistä. Sirkus on kohdannut sen perinteisten estetiikkojen murtamisen, arvojen ja sopivuussääntöjen muuttumisen kautta. Nykysirkuksessa kyseenalaistetaan käyttäytymissääntöjä eli normeja, naisten asema ja rooli mukaan lukien. Enää ei ole niinkään kyse seksuaalisesta identiteetistä, vaan enemmänkin omaperäisestä artistin ja taiteellisuuden luomisesta. (Kralj 2011, 75.)

3.1 Perinteinen sirkus

Vaikka perinteinen sirkus ei enää olekaan samanlaisessa suosiossaan kuin sen kulta-aikanaan, jolloin se oli enemmänkin aikuisille suunnattua viihdettä, kiertävät vielä monet sirkukset ympäri maailmaa teltoineen ja sirkusseurueineen. Nykyään perinteinen telttasirkus koetaan enemmänkin lasten viihteeksi, vaikka samoin on se suunnattu myös aikuisille.

Perinteinen sirkus määrittelee yhä tarkoin seksuaaliset erot miesten ja naisten välillä. Se on ollut jo pitkään paikka näyttää teknistä huippuosaamista perustuen klassiseen symboliikkaan. Esiintyjät ovat tietoisia jaetuista sosiaalisista normeista, jotka liittyvät perinteisen sirkuksen kuvaan. Sukupuoli-identiteettiä korostetaan ja nostetaan esille. (Kralj 2011, 77 - 78.)

Numerot jäljittävät tietynlaista kaavaa sen sisällöltään ja esteettisyydeltään. Esitysten rakenne kulkee helpommista tekniikoista haastavampiin ja nähtävillä on aina uusia riskinottoja. Myös speaktaakkelimaisuus kuuluu maneeseilla esitettäviin numeroihin. Kauheus on määritelty ja jaettu sukupuolen perusteella rooleihin, jotka korostavat miesten ja naisten välistä fyysistä eroavaisuutta, sekä korostaa seksuaalisia ja sukupuolisia vastakohtia. (Kralj 2011, 78.)

Sukupuoli vaikuttaa siihen, millainen esitysnumero valmistetaan ja tuotetaan. Tekniikan ei pitäisi korostaa erilaisuutta, koska molemmilla on tavoite olla kevyt ja saada taidot näyttämään helpoilta. Asuilla ja tavalla liikkua maneesilla taas halutaan korostaa ja vahvistaa eroja. Naisiin yleensä liitetään keveys ja pieni koko, hoikkuus, hymy sekä notkeus ja miehiin enemmänkin vahvuus, lihaksikkuus ja rohkeus. Perinteiseen sirkukseen liitettyä naisellista identiteettiä pidetään yllä asuilla (muun muassa verkkosukkahousuilla, korkokengillä ja vartalon myötäisillä asuilla) ja tietynlaisella kehonkielellä ehdottaen naisien olevan halun kohde. Tämä on esitetty tänä päivänä niin, että se on soveliasta koko perheelle. Klovneilla sukupuoli ei vaikuta esityksen valmistamiseen samoin, mutta he voivat halutessaan sitä käyttää jollain tavoin hyväksi. (Kralj 2011, 78.)

Sukupuolen käyttö heijastaa perinteistä sukupuolien jakautumista rooleihin ja niitä vastaaviin fyysisiin ominaisuuksiin. Sosiologi ja kirjailija Erwin Goffman analysoi:

” In the same way that women are presented in ads (...) these artists merely conventionalize our conventions, the conventions that we sometimes enact outside in the real life, and the conventions that compose the set of signs that traditional circus audiences expect to see”. (Kralj 2011, 79.)

Suurin merkitys on annettu suhteelle nais- ja mieskäsitteen välillä. Heidän fyysiset eronsa ja vartaloiden seksualisoiminen ovat huomion keskellä. Nämä roolit pysyvät voimassa ja esillä, koska näitä rooleja esitetään yhä uudestaan ja uudestaan. (Kralj 2011, 77 - 79.)

3.2 Nykysirkus

Uuden- ja nykysirkuksen kehittyttyä ovat sirkusartistit ottaneet uudelleen käsittelyyn sukupuoliin perustuvat säännöt ja niiden estetiikat. Näitä normeja on uusien tyyliuuntien mukana rikottu ja muunneltu. Esimerkiksi sirkusta tekevillä naisilla, varsinkin esimerkkinä ilma-akrobaateilla, on lihaksikas vartalo. Nyt sen piilottamisen sijaan saatetaankin se näyttää ja pelata tällä maskuliinisuuden ja feminiinisyiden rajalla. Tällä halutaan ottaa etäisyyttä aikojen saatossa syntyneistä kliseistä.

Lavalla on alettu hävittämään sukupuolirooleja ja tärkeämmässä asemassa on persoona, joka nähdään lavalla. Yksilö voi olla mies tai nainen ilman perinteisiä miehiin ja naisiin liitettäviä tunnusmerkkejä. Nykysirkuksessa on löydetty ulottuvuus, joka antaa mahdollisuuden rikkoa tunnetut oletukset niin halutessaan. Ei ole pakko näyttää, että kaikki haastavat ja hankalat tekniikat sekä temput ovat helppoja ja kevyitä suorittaa, jos haluaa rikkoa tuon oletuksen. Oli se sitten raskas hengitys tai kivun näyttäminen, on se mahdollista halutessaan näyttää. (Kralj 2011, 79.)

Esitystä luodessa ei aloiteta näkökulmalla; oletko mies vai nainen. Uusien numeroiden luonti lähdetään liikkeelle yleensä tekniikan kautta. Luomisen prosessissa lähdetään tutkimaan erilaisia tekniikoita sekä monimutkaisempaa lähestymistä esityksen teemaan taikka aiheeseen. Nykysirkuksessa esitetään uusia suhteita sukupuolten ja yksilöiden välillä. (Kralj 2011, 82.)

3.3 Keho ilmaisuvälineenä

Tutkiessa kuinka maskuliinisuus ja feminiinisyys esitetään sirkuksessa, niin perinteissä- kuin nykysirkuksessa, käy selväksi, että esteettiset säännöt ja tekniikan käyttö ovat olennainen osa artistista projektia. Ne ovat osa sirkustaiteen historiaa. On mahdollista seurata näitä tapoja tai pelata näillä tapatottumuksilla. Kun huomataan muutoksia sirkuksen sopivuussäännöissä, todistetaan samalla muutosta maailmassa.

Nykyajan naiset työskentelevät kahden arvomaailman rajalla: erotessaan perinteiseen sirkukseen liitettävästä estetiikasta ja ottaessaan eroa sosiaalisista normeista. Nämä ovat korjanneet naisten imagoa ja asemaa sirkuksessa. Näillä aiheilla pelatessa on synnytetty uusi tapa sirkukseen; asioiden kyseenalaistaminen lavalla sekä jatkuva normien haastaminen. Tämän vaikutus on kaksinkertainen. Se vapauttaa tiettyjä naisiin kohdistuvia arvoja maneesilla sekä kannustaa nykysirkusartisteja, niin miehiä kuin naisia, kyseenalaistamaan normeja koskien sosiaalisia ja seksuaalisia rooleja. Persoona luojana ja taiteilijana on tärkeämpi kuin sukupuoli. (Kralj 2011, 90.)

Vaikka taiteilijana persoona on olennaisempi kuin sukupuoli ja millaisen vartalon omaa, määrittää vartalo usein sirkuslajin valinnan. Vartalo määrittää lähestymistavan oppimiseen. Riippuen onko henkilö pitkä, lyhyt, laiha taikka vahva, tietyt ominaisuudet tekevät yksinkertaisesti vahvemiksi ja sopivammiksi tiettyihin sirkuslajeihin. Se ei kuitenkaan erottele sirkuslajeja mies- ja naislajeiksi, vaikka usein miehet ovat alamiehinä ja naiset lentäjinä. On useita naisartistipareja, jotka tekevät yhdessä esimerkiksi paritrapetsia tai pariakrobatiaa. (Kralj 2011, 123 - 124.)

Kuva 4. Kuvassa paritrapetsi duo Mira ja Esse. ©Einar Kling-Odenchrants

Projekti naisten roolien kyseenalaistamisesta

Sirkusprojekti Gynoïdes sai ensi-iltansa Ruotsissa vuoden 2017 tammikuussa. Tämä projekti oli reaktio naisvartalon objektisointiin sirkuksessa. Projektissa reagoitiin myös sirkuslajeihin liittyviin ja niihin kasvaneisiin stereotyyppioihin. Lähtökohtana oli kehittää feminististä toimintasuunnitelmaa sirkustaiteeseen.

Projektin takana on Marie-Andrée Robitaille. Hän aloitti keräämään tietoa naisten nykyisestä tilanteesta ja asemasta sirkuksessa jo vuonna 2011, jolloin hän myös perusti Gynoïdes-projektin. Hän haluaa luoda naisille vaihtoehtoisia keinoja lavaolemukseen ja siellä kerrottaviin tarinoin.

Yksi inspiraation lähde Robitaillella oli keskusteleminen sukupuoliteorioista asiantuntijoiden kanssa. Projektiin kuuluikin yhteistyö taiteiden ja tieteiden edustajien kanssa sekä koulutus- ja tutkimussäätiöiden kanssa. Tavoitteena oli hyödyntää, kuinka he käyttävät feminististä ajatusmaailmaa heidän työssään ja auttaa kehittämään vastaavia toimintatapoja sirkusproduktiotyöskentelyssä.

Tämän projektin myötä ja asian esille nostamisen seurauksena yhä useampi nainen uskaltaa toimia yhdessä ja perustaa omia sirkusryhmiä. Naiset sirkuksessa sekä feminiinisyys ovat sanoja, joita voidaan ylpeänä käyttää sekä käsitellä sirkusesityksissä. Robitaille toivoo, ettei tämä ole vain hetkellistä innostusta, vaan aihetta tutkitaan syvemmillä. (Circus Now 2015.)

4 POHDINTA

Tavoitteenani oli tutkia ja etsiä tietoa, millainen naisten asema on ollut sirkuksessa ja millaiseksi se on kehittynyt tähän päivään mennessä. Enimmäkseen työni perustuu eri kirjallisuuslähteisiin. Tämä on mielenkiintoinen aihe ja mitä pidemmälle aiheeseen pääsi uppoutumaan, alkoi löytyä yhä enemmän mielenkiintoisia artikkeleita ja tietoa. Historian tapahtumista tietolähteitä löytyy melko hyvin. Haasteenani oli löytää tietoa nykyisestä naisten asemasta ja tilanteesta sirkuksessa. Ajan rajoitteissa opinnäytetyöni on vain oven raotus kyseiseen aiheeseen.

Itselläni ei ole vielä kokemusta työelämästä sirkuksen työkentällä, mutta olen nähnyt paljon sirkusesityksiä. Tätä aihetta tutkiessa ja opinnäytetyöni myötä olen alkanut katsoa ja pohdiskella yhä enemmän, miten naiset ovat esitettyinä lavalla, millainen heidän liikekielensä on ja monia muita aiheeseen liittyviä huomioita. Aikaisemmin en ajatellut erityisemmin, minkälaisen kuvan sain naisesiintyjistä. Ajoittain olen saattanut olla hiukan näreissäni taikka ihmeissäni valinnoista, joita olen nähnyt lavoilla tehtävän. Nyt olen kuitenkin yhtä lailla opinnäytetyöni työstämisen kuin oman persoonana kasvamisen aikana saanut uutta näkökulmaa esityksien sekä esiintyjien seuraamiseen.

Omana lajinani on ilma-akrobatia, erikoistumisena ringastrapetsi. Nautin oman lajini harjoittelemisesta, mutta jo pitkään on minulla ollut vaikeus löytää motivaatiota esitysten työstämiseen ringastrapetsilla. Uppoutuessani naisten asemaan ja heidän rooleihinsa sirkuksessa itselleni vahvistui, että en halua jatkaa ilma-akrobatiaan liitettyjä stereotyyppiä. Yleistettynä ilma-akrobaatit esittäessään ovat vähissä vaatteissa korostaen naisellisiä piirteitään, ovat notkeita ja numerot ovat kauniita. Minut tuo sisältö saa usein lähinnä nukahtamaan. Tulevaisuuden haasteenani onkin naisena saada löydettyä oma uusi ulottuvuus ringastrapetsin esittämiseen, sillä kuitenkin lavalle astuessani olen nainen, ja se kertoo jo itsessään paljon informaatiota yleisölle. Itse voin vaikuttaa siihen, millainen nainen lavalla on nähtävissä.

Naisten asemassa on vuosisatojen vaihteessa tullut paljon hyviä muutoksia ja sen takia mielestäni on mielenkiintoista, kuinka silti yhä ylläpidetään selkeitä sukupuolirooleja sirkuksessa. Yhä on havaittavissa naisen objektisoimista niin maneesilla kuin teattereissakin. Huojentavaa on kuitenkin nähdä, että asiasta ollaan tietoisia sekä objektisointia vastaan on ihmisiä taistelemaan ja sitä kyseenalaistamaan.

Vaikka esiintyjällä ei olisi mitään tarkempaa ajatusta vaikuttamisesta johonkin asiaan taikka tarkempaa tarinaa esityksen takana, heijastaa se tiedostamattakin tiettyjä arvoja ja asioita yleisölle. Tämän vuoksi sirkuksella on hyvä mahdollisuus vaikuttaa yleisön ajatusmaailmaan. Kaikki, mitä näemme, vaikuttaa meihin. Vaikka sirkusartistit eivät enää ole Hollywood-tähtien tavoin kuuluisia ja tunnettuja, kokoaa sirkus edelleen ihmisiä yhteen. Vallitsevien stereotyyppien hiljainen hyväksyminen ja niiden ylläpitämisellä ei saada muutettua seksuaalisoitua naiskuvaa. Stereotyyppien käyttäminen lavalla herättääkseen ja saadakseen ihmiset kyseenalaistamaan laittaa yleisön pohtimaan niiden olemassa oloa. Sirkuksella on mahdollisuus käyttää erilaisia lähestymistapoja löytääkseen uusia ulottuvuuksia naiseudesta sekä jakamalla tätä sirkusyleisön kanssa.

Jos miettii kuinka paljon yhteiskunta ja naisen asema on muuttunut viimeisen sadan vuoden aikana, voi vain kuvitella kuinka se tulee muuttumaan seuraavan sadan vuoden sisällä niin yhteiskunnassa kuin sirkuksessa. Toivottavasti tulevaisuudessa nähdään yhä enemmän naisten asemasta, roolista ja vallitsevasta estetiikasta inspiroituneita artisteja, jotka ovat halukkaita muuttamaan sirkuksessa vallitsevaa naiskuvaa.

LÄHTEET

Adams, K; Keene, M. 2012. *Women of the American Circus, 1880-1940*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Assael, B. 2005. *The Circus and Victorian Society*. United States of America. Rector and Visitors of the University of Virginia.

Circus Now. 2015. Marie-Andrée Robitaille- Gynoïdes. Viitattu 28.4.2017. <http://circus-now.org/marie-andree-robitaille-gynoïdes/>

Davis, J. 2002. *The circus age*. Chapel Hill, United States. University of North Carolina press.

Finto. Viitattu 29.4.2017. <http://www.yso.fi/onto/ysa/Y152650>

Kralj. I. 2011. *Žene & Cirkus // Women & Circus*. Croatia. Mala performerska scena.

Purovaara, T. 2008. *Ihmeen väkeä!: suomalaisen sirkuksen sankaritarinoita*. Keuruu, Suomi. Otavan kirjapaino Oy.

Ringling Brothers ja Barnum&Bailey. Kristen Michelle Wilson makes her world debut as Ringling's first female Ringmaster. viitattu 14.5.2017. <https://www.ringling.com/kristen-michelle-wilson-makes-world-debut-ringlings-first-female-ringmaster/>

Sulkunen, I. Helsinki. Naisten täydet poliittiset oikeudet 100 vuotta. Viitattu 13.5.2017. <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/artikkelit/suurlakko.htm>

Tieteen termipankki 2016. Viitattu 29.4.2017. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:perinteinen_sirkus

Tuomaala, S. Helsinki. Naisten täydet poliittiset oikeudet 100 vuotta. Viitattu 13.5.2017. <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/artikkelit/tuomaala.htm>

Van der Laan, H. Reader Circus History C1. Viitattu 18.3.2017 <file:///C:/Users/saana/Downloads/Circus%20History%20-%20Reader%202016-2017.pdf>

Vuorinen, S. Opinnäytetyö; Kauniit ja Rohkeat. Turun AMK. http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/62650/Vuorinen_Susanna.pdf?sequence=1

Wall, D. 2013. *The Ordinary Acrobat*. New York, United States of America. A Division of Random House LLC.

KUVAT

Emil Constant Puyo. 1895. Kuva 1. Josephine Mathews Evetta klovnina 1895. viitattu 29.4.2017. clownalley.blogspot.com

Kling-Odenchrants. Kuva 4. Kuvassa paritrapetsi duo Mira ja Esse. ©Einar Kling-Odenchrants. viitattu 28.4.2017. einarklingodencrants.tumblr.com

Library of Congress. Kuva 3. Saksalainen mainosjuliste Barnum & Bailey sirkuksesta. viitattu 28.4.2017. <http://www.loc.gov/pictures/resource/cph.3g10496/>

The Blondin memorial trust. Kuva 2. Piirroksessa Madame Blondin (Selina Powell) ylittämässä jokea. viitattu 29.4.2017. <https://www.blondinmemorialtrust.com/funambulur>

